

Derleme Makale

Faizsiz Finansal Kuruluşların Denetimi
Audit of Interest - Free Financial Institutions

Emrah ERTUGAY Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, ertugay@politics.ankara.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-2049-395X	İlker GÜLENCER Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, ilker.gulencer@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-4173-8808	Mehmet Emin KARABAYIR Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, karabayir@hotmail.com https://orcid.org/0000-0001-6953-2468	Mustafa DOĞAN Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, m.dogan@ankara.edu.tr
---	--	---	--

Makale Gönderme Tarihi 27.08.2019	Revizyon Tarihi 16.09.2019	Kabul Tarihi 17.09.2019
---	--------------------------------------	-----------------------------------

Öz

Bir finans kuruluşu İslami kurallara göre faaliyet gösteren bir “Faizsiz Finans Kuruluşu (FFK)” olduğunda denetlenmesi gereken unsurlara İslami kurallar da eklenmektedir. 2020 yılına kadar 6,5 trilyon Dolar’lık toplam değere ulaşması beklenen İslami finans sektörü göz önüne alındığında bu sektörde faaliyet gösteren bir şirketin denetimi büyük önem taşımaktadır. Muhasebe denetimi, işletme faaliyetlerinin mevzuata uygunluğu ile finansal raporların gerçeği makul ölçüde ve dürüst olarak yansıttığına dair bir güvence hizmeti verirken FFK faaliyetlerinin İslami kurallara uygun olarak yürütüldüğüne dair bir güvence vermemektedir. Dolayısı ile FFK’lar ile ticari işlem yürütmek isteyen veya bu kuruluşlara yatırım yapmak isteyenler açısından FFK’ların yürüttükleri faaliyetlerin İslam dinine olan uygunluğu büyük önem taşımaktadır. Çalışmada konuya ışık tutabilmek adına FFK denetimi hem iç denetim hem de bağımsız denetim açısından ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Faizsiz Finansal Kuruluşlar, İç Denetim, Bağımsız Denetim

Abstract

When a financial institution is an Interest-free Financial Institution (IFI) operating under Islamic rules, Islamic rules are added to the elements that need to be audited. Considering the Islamic finance sector, which is expected to reach a total value of 6.5 trillion USD by 2020, the audit of a company operating in this sector is of great importance. The audit provides assurance that the business activities are in compliance with the legislation and that the financial reports reflect the truth fairly and honestly, whereas it does not guarantee that the activities are carried out in accordance with Islamic rules. Therefore, the relevance of the activities carried out by the IFIs to Islam is of great importance for those who want to conduct commercial transactions with IFIs or who want to invest in these institutions. In order to shed light on the subject, the IFI audit is handled in terms of both internal audit and independent audit.

Keywords: Islamic Financial Institutions, Internal Audit, Independent Audit

Önerilen Atf /Suggested Citation

Ertugay, E. , Gülençer, İ., Karabayır, M. E. , Doğan, M. 2019, Faizsiz Finansal Kuruluşların Denetimi, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 54(3), 1442-1457

1. Giriş

Denetleme kavramının sözlük anlamı “bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma”dır (TDK, 2019). Tanımdaki “görev” kavramı ile işletmelerin finansal raporlarının gerçeğe uygunluğu ifade edilmek istendiğinde muhasebe denetimi kavramına ulaşılır. Muhasebe denetimi de; bir işletmenin faaliyet sonuçlarına ilişkin iddiaların eleştirel bir biçimde incelenmesi ve ortaya çıkan faaliyet sonuçlarının finansal rapor kullanıcıları için yanıtıcı bilgi içerip içermediğine ilişkin yapılan bir çalışmadır (Özkorkut, 2013). Muhasebe denetimi bu incelemeyi yaparken temel olarak finansal raporların önceden belirlenmiş ölçütlere (geçerli finansal raporlama çerçevesi) olan uyumuna bakmaktadır.

Ancak söz konusu işletme İslami kurallara göre faaliyet gösteren bir “Faizsiz Finans Kuruluşu (FFK)”¹ olduğunda “önceden belirlenmiş ölçütler”e muhasebe ilkeleri ile birlikte İslami kurallar da eklenmektedir. Bunun nedeni günümüz bankacılık ve finans sisteminin temelinde yer alan faiz ile birlikte ticari olarak alım satımı yasal olmasına rağmen alkollü içecek gibi unsurların İslam dinince haram olarak belirlenmiş olmasıdır. Dolayısı ile FFK’lar ile ticari işlem yürütmek isteyen veya bu kuruluşlara yatırım yapmak isteyenler açısından FFK’ların yürüttükleri faaliyetlerin İslam dinine olan uygunluğu büyük önem taşımaktadır. Zira FFK’ların müşterilerine sunacakları ürün ve hizmetleri sağlama konusundaki istekleri, İslami kurallara uyumlu yapıyı etkileyebilecek bazı hususları göz ardı etmelerine neden olabilir (Yasoa, Wan Abdullah ve Endut, 2018).

Bu nedenle muhasebe denetimi; işletme faaliyetlerinin mevzuata uygunluğu ile finansal raporların gerçeği makul ölçüde ve dürüst olarak yansıttığına dair bir güvence hizmeti verirken (Özkorkut, 2013), FFK faaliyetlerinin İslami kurallara uygun olarak yürütüldüğüne dair de bir güvence gerekmektedir. Ancak konvansiyonel finans kuruluşlarının denetiminde uygulanan Uluslararası Denetim Standartları (BDS) FFK faaliyetlerinin İslam dinine uygun olarak yürütülüp yürütülmediğine dair bir güvence hizmeti verilebilmesine uygun değildir. Diğer bir ifade ile İslami kuralların dikkate alınmadığı geleneksel finansal denetim, FFK’lardaki özellikli denetim konularındaki ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmaktadır (Ahmad ve Al-Aidaros, 2015). Burada kastedilen denetim olgusu, bir FFK’nın tüm faaliyetlerinde İslami kurallara ne ölçüde uyduğunun incelemesidir. Bu inceleme; sözleşmeleri, politikaları, ürünleri, işlemleri, mutabakatları ve ana sözleşmeyi, finansal tabloları, raporları, genelgeleri ve FFK’nın operasyonu ile ilgili diğer yasal belgeleri içerir (Othman ve Ameer, 2015).

Özellikle 2020 yılına kadar 6,5 trilyon Dolar’lık toplam değere ulaşması beklenen küresel İslami finans sektörü (Yasoa vd., 2018) göz önüne alındığında bu tarzda bir güvencenin verilebilmesi için küresel finans piyasasında üzerinde uzlaşa sağlanmış kriterlere ihtiyaç vardır. Ancak tüm dünyada uygulanan tek bir İslami finansal raporlama seti olmadığı gibi aynı şekilde FFK faaliyetlerinin denetiminde kullanılan tek bir denetim seti de mevcut değildir. Bunun temel nedeni ise günümüzde İslam dininin özellikle faiz konusunda getirmiş olduğu kurallara ilişkin tam bir mutabakatın sağlanamamış olmasıdır. İslam dini içerisinde yer alan farklı mezheplerin bu konuda farklı görüşleri olduğu gibi aynı mezhebe tabi olmasına rağmen farklı görüşlerde olan uzmanlar da mevcuttur. Bu tür görüş farklılıkları nedeniyle İslami finansın gelişmesinde Fetva kavramı kritik bir önem arz etmektedir (GIRF, 2014).

İslami finansal ürünler açısından önemli bir pazar olan Malezya’da 1983 yılında çıkarılan İslami bankacılık kanunu, denetim faaliyetlerinin yasal bir zemine kavuşturulması çabalarının ilk örneği olarak görülebilir. Yıllar sonra bağımsız bir mekanizma geliştirebilmek amacıyla Malezya Merkez Bankası², Şariat Yönetişim Çerçevesi³ oluşturmuş ve 2011 yılı itibarıyla yürürlüğe girmiştir (Shafii, Salleh, Hanefah ve Jusoff, 2013). Çerçeveye göre denetimin amacı “zaman zaman yapılan periyodik değerlendirmelerle, FFK’ların ticari operasyonlarıyla ilgili uyum derecesini artırmak, bağımsız bir denetim ve objektif bir güvence sistemi kurarak değer yaratmak,

¹ Uluslararası literatürde “Faizsiz Finans Kuruluşları” için “Islamic Financial Institutions (IFI)” kavramı kullanılmaktadır.

² Bank Negara Malaysia

³ Shariah Governance Framework

İslam dini ile uyumlu çalışan etkili bir iç kontrol sistemi sağlamak” olarak ifade edilmiştir. Ayrıca son yıllarda, Malezya’da FFK denetçiliğini profesyonel bir meslek haline getirme çabaları da bulunmaktadır. Malezya, tartışma konusu Yeminli Şeriat Muhasebecileri ve Denetçileri Birliği⁴ gibi bir muhasebe ve denetim organizasyonu kurarak profesyonel FFK denetçisi üreten ve ihraç eden ana oyuncularından biri haline gelmektedir (Najeeb ve Ibrahim, 2014).

İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) denetim standartlarına göre; şerait denetimi⁵; finansal tabloların tüm maddi yönleriyle ve FFK’lardaki danışma kurullarının⁶ (DK) fetvaları, kuralları ve rehberliklerine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı konusunda fikir verebilmeli, ayrıca uluslararası ve ulusal muhasebe standartları ve uygulamaları ve FFK’ların faaliyet gösterdiği ülkelerdeki ilgili mevzuatlara uygunluğunu değerlendirmelidir. AAOIFI de benzer şekilde, profesyonel iç denetçi noksanlığını giderebilmek amacıyla sertifikalı FFK denetçisi ve danışman ile sertifikalı İslami muhasebeci eğitimleri vermektedir (Othman ve Ameer, 2015).

İslami denetçilik ile ilgili yapılan ilk çalışmalar, Abdel-Magid (1981); Khan (1985); Banaga, Ray ve Tomkins (1994) gibi araştırmacılara dayanmaktadır. Bu çalışmalar da genel olarak, denetimde kullanılan yaygın uygulamaların dinsel faktörleri göz önünde bulundurmayarak sadece ekonomik sistemin ihtiyaçlarına göre geliştirildiğini söylemişlerdir. Konu ile ilgili özellikle 2008 finansal krizinden sonra FFK’lara ilginin artmasıyla birlikte, yapılan teorik (Abdul Rahman, 2008; Yaacob, 2012; Othman ve Ameer, 2015; Shamsher ve Sori, 2016; Yasoa vd., 2018) ve ampirik (Kasim, Ibrahim ve Sulaiman, 2009; Yaacob ve Donglah, 2012; Kasim ve Sanusi, 2013) akademik çalışmalarda artış gözükmesine rağmen, bu çalışmaların hala yeterli olmadığı bilinmektedir.

FFK denetimi ile ilgili çalışmaların yetersiz olmasının önemli nedenleri arasında; FFK denetiminin konvansiyonel finans kuruluşlarının denetiminden önemli farklılıklar içermesi (Shahar, Hassin ve Zan, 2018), İslam dinince yasaklanan finansal ürünlerin fihki hükümleri açısından İslam toplumları arasında tam bir mutabakatın sağlanamaması ve denetimin kimler tarafından ne şekilde (iç denetim, bağımsız denetim, iç kontrol vb.) yapılacağı hakkında çeşitli ülkelerde çalışmalar devam etmekte iken bu konuda dünya genelinde henüz tam bir fikir birliğine varılamamış olması gösterilebilir.

Bu boşluğu doldurmak amacıyla, bu çalışmada FFK denetimi hem iç denetim açısından hem de bağımsız denetim açısından ele alınmıştır. Bu kapsamda, çalışmanın ikinci bölümünde FFK’larda iç denetim hususu irdelenmiş, üçüncü bölümde bağımsız denetim kapsamında muhasebe ve FFK denetimi açıklanmaya çalışılmış, dördüncü bölümde FFK’ların ve bu kurumların denetiminin Türkiye’deki durumu ele alınmış ve son bölümde ise çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

2. Faizsiz Finans Kuruluşlarında İç Denetim

Faizsiz Finans Kuruluşlarında yürütülen faaliyetlerin İslami kurallara uygunluğu konusundaki temel sorumluluk Faizsiz Finans Danışma Kuruluna (DK) aittir. Bu kurul, yürütülecek faaliyetlerin İslami kurallara uygunluğu konusunda fetva ve hükümler veren ve bunların uygulanışına ilişkin talimatnameler hazırlayan, kuruluş içerisinde organize olan bir birimdir (Shahar vd., 2018).

Faizsiz finans danışma Kurullarının kökenlerini, İslami bankacılığın ilk gelişim yıllarındaki çoğu zaman tek kişi olan İslami danışmanlar oluşturmaktadır. Yaşanan gelişmeler ve ihtiyaçlar neticesinde bu tarz bir kurulun oluşturulması zaruri hale gelmiştir. Esasında kurum içi dini

⁴ Association of Chartered Shari'ah Accountants and Auditors (ACSAA)

⁵ Uluslararası literatürde FFK faaliyetlerinin İslami kurallara uyumunun denetlenmesi faaliyeti için Şeriat Denetimi (Shariah Audit) kavramı kullanılmaktadır. Yasal mevzuatımıza bu kavram FFK denetimi olarak geçeceği için çalışmanın bu noktadan sonrasında “FFK Denetimi” kavramı kullanılmıştır.

⁶ “Faizsiz Finans Danışma Kurulu (DK)” terimi KGK tarafından 04.07.2019 tarihinde görüşe açılan Faizsiz Finans Denetim Standartları Taslak Metinlerinde geçen bir terimdir. Uluslararası literatürde “Shariah Supervisory Board (SSB)” olarak geçmektedir. Mevzuatımıza muhtemel olarak “Faizsiz Finans Danışma Kurulu” olarak geçeceği için çalışmada bu şekilde kullanılmıştır.

danışmanlar olarak yapılandırılmışlardır. Bu kişilerin en önemli görevi, finansal tablo kullanıcılarına bankaların İslami kurallara bağlı kaldığına dair rapor hazırlamak olarak belirlenmiştir (Abdel Karim, 1990). İslami muhasebe düzenlemelerinin gerekli olduğuna inananlar, İslami bankacılık ve finans ürünlerinin doğru bir şekilde tanımlanması, İslami bankacılık işlemlerinin doğası gereği oluşan risklerle birlikte çeşitli kredi, operasyon ve piyasa risklerinin doğru bir şekilde ölçülebilmesi ve değerlendirilebilmesi amacıyla danışma kurullarına ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir (Napier, 2009). Bankacılık işlemlerinin deneyimli İslam âlimleri ve hukukçularının oluşturduğu kurullar tarafından denetlenmesi, hem İslami bankaların rekabet gücünü artıracak hem de İslami kurallar açısından önem taşıyan finansal ürünlerin hazırlanması ile İslam'a uygun sözleşmelerin oluşturulmasını sağlayacaktır (Maali ve Napier, 2010).

Danışma Kurullarının diğer sorumlulukları arasında finansal ürünlerin, hizmetlerin ve işlemlerin denetlenmesi, zekât gibi İslami bankacılığa özgü işlemlerin hesaplanması ve ödenmesi ve bankaların muhasebe politikaları hakkında tavsiyelerde bulunulması yer almaktadır. Bu kurullar İslami bankacılıkla ilişkili olan paydaşlara dini beklentilerinin karşılandığına dair güvence sağlamaktadırlar. Bu güvencenin varlığı birçok konunun ayrıntılı bir şekilde açıklanması gerekliliğini azaltarak, piyasalara olumlu katkılarda bulunulmasına neden olacaktır (Maali, Casson ve Napier, 2006).

Bu ihtiyaç doğrultusunda Malezya Merkez Bankası, 2010 yılında Şeriat Yönetişim Çerçevesini yayınlamış ve denetim ile ilgili kuralları geliştirmeye başlamıştır. Denetim ile ilgili bu kurulların temelinde iç denetim bulunmaktadır. Benzer olarak AAOIFI de İslami Yönetişim Standartları yayınlamıştır. Her iki kurumun yayınlamış oldukları standartlarda iç denetim önemli bir noktada yer almaktadır.

Tablo-1: AAOIFI Denetim İle İlgili Yönetişim Standartları

AAOIFI Standartları	Standart Gereklilikleri
Yönetişim Standardı No: 2 Meşruluk Denetimi	Danışma kurulu denetim için ihtiyacı olan her bilgiye ulaşım yetkisini haizdir.
	Danışma kurulu sadece İslami meşruluk hakkında teşkil ve fikir paylaşmadan sorumludur.
	İslami meşruluk denetimi yönetime sunulur ve genel kurulda okunur.
Yönetişim Standardı No: 3 İç meşruluk denetimi	İç meşruluk denetimi bağımsız bir organ veya iç kontrol tarafından gerçekleştirilir.
	Yönetim kurulu ve üst yönetim meşruluk denetimi konusunda her türlü desteği sunmakla yükümlüdür.
	İç meşruluk denetçileri başkanı yönetim kuruluna karşı sorumludur.
	İç meşruluk denetçisi, alanında uzmandır, özellikle şeriat ve fıkıh alanında yeterli altyapıya sahiptir ve gerekli eğitim ihtiyacı karşılanır.
	İç meşruluk denetçileri başkanı denetim sonuçlarını yönetimle tartışır ve final raporu yönetim kuruluna, yönetime ve danışma kuruluna sunar.
	Yönetimle ihtilaf ortaya çıkması halinde iç meşruluk denetçilerinin görüşü doğru kabul edilir.
Yönetişim Standardı No: 4 Denetim ve Yönetişim Komitesi	Yönetim kurulu seviyesinde denetim ve yönetişim komitesi teşkil edilir.
	Komite üyeleri icracı olmayan bağımsız yönetim kurulu üyeleri arasından seçilir. En az üç üyesi vardır. Komite, bankanın faaliyetleri, düzenlemeler ve şeriat kuralları hakkında yeterli bilgiyi haizdir.

Kaynak: AAOIFI, (2005), Governance Standards for IFIs, No. 1-5'den Aktaran (Dinç, 2016)

FFK iç denetçilerinin görevi; faaliyet ve işlemlerin uygunluğunu sağlamak amacıyla, toplanan kanıtları İslami kriterlere göre değerlendirmek ve bununla birlikte finansal faaliyetlerin İslami açıdan uygun olduğu konusunda ilgili paydaşlara güvence sağlamaktır (Abdul Rahman, 2008). Bu kapsamda denetçi, FFK'ların; tedarikçilere, müşterilere, borçlulara, alacaklılara ve hükümete yönelik çeşitli raporlama taahhütlerini incelemelidir. Bu incelemede, İslami kredinin yapılandırılmasında fiyatların yapay olarak yükselmesi, satılan ürünün değerini artırma veya azaltma amaçlı herhangi bir çaba ve israf gibi hususlara dikkat edilir. Bu hususlar geleneksel iç denetim yaklaşımları ile benzer olsa da farklı olarak ruhsal bir iş etiği gerektirmektedir. Bunun nedeni İslami yaklaşımın büyük ölçüde güvene dayanmasıdır (Othman ve Ameer, 2015).

Geleneksel denetim, delil toplarken objektif olarak ve belirli bir rehber eşliğinde hareket etmektedir. FFK denetiminde ise sosyal ve toplumsal davranış esasından hareket edilmektedir. Örneğin, FFK'lar açısından zekât ödemeleri önem taşıyan bir konudur ve bu ödemelerin nasıl ve ne şekilde yapıldığı, denetime ve paydaşların bilgisine açık olmalıdır (Yaacob, 2012). Bununla birlikte operasyonel süreçlerin ve finansal işlemlerde yapılan ve her türlü kredi/borç sözleşmelerinin İslam'a uygunluğunun gözden geçirilmesi gerekmektedir (Abdul Rahman, 2008).

İç denetim bağlamında FFK'ların genellikle iki alternatif çerçevesinde hareket ettikleri görülmektedir. İlki, kaynakları becerileri ve yetenekleri için dahili birimler (iç denetim birimleri) ve yetkiler oluşturulmasıdır. Diğeri ise söz konusu kaynaklara erişimi olan bir kuruluşla iş birliğine gidilebilmesidir. Ticari olarak hassas bilgilerin rakiplere sızmasını engellemek ve dışarıdan bir kuruluşa bağlı olmamak gibi nedenlerle, genellikle ikinci alternatifin seçilmediği görülmektedir (Othman ve Ameer, 2015).

Finansal krizlerle her ne kadar konvansiyonel finans kuruluşlarının başarısızlıkları öne çıksa da, İslami kurallara uymama ve iç denetim eksiklikleri; Türkiye'de İhlas Finans, Dubai'de Dubai İslam Bankası, Güney Afrika'da Güney Afrika İslam Bankası, Mısır'da çeşitli İslami yatırım kuruluşları gibi FFK'larda da önemli başarısızlıklara ve iflaslara yol açmıştır (Othman ve Ameer, 2015; Sori, 2016).

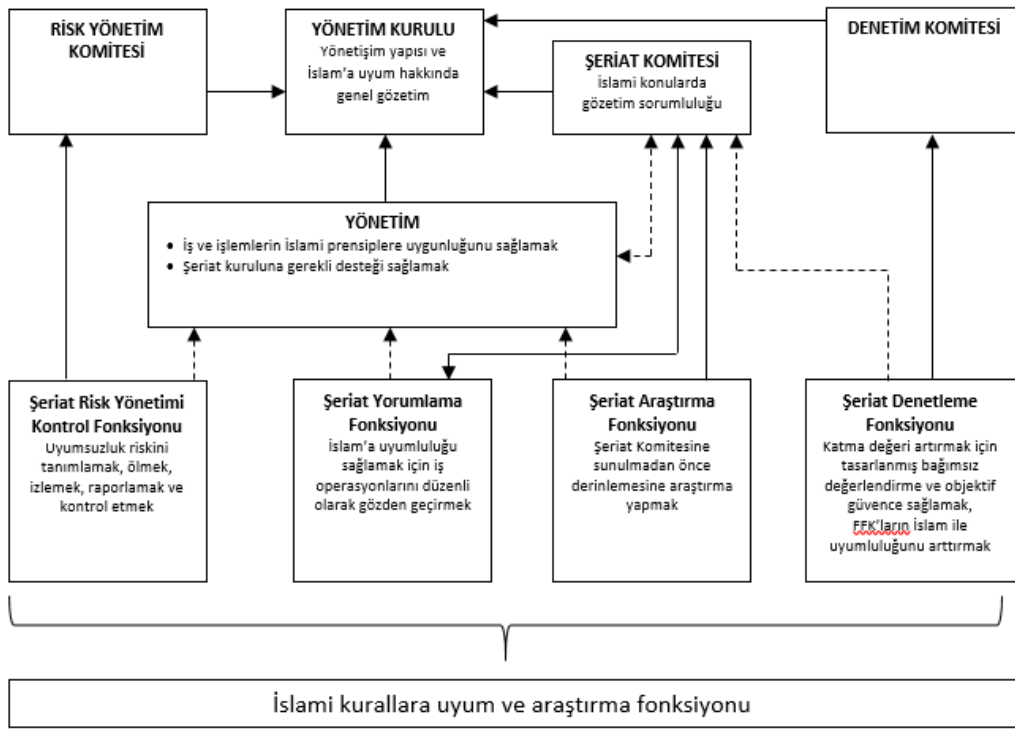
Bu örnekler göstermiştir ki FFK'ların sürekliliği ile doğrudan ilgili olan iç denetim mekanizmasının en önemli görevi, kurumun İslami kurallara uygunluğunun denetlenmesidir. Bu nedenle FFK'ların iç denetimlerini güçlendirmek ve üretilen finansal ürünlerin İslami kurallara uygunluğunu sağlayabilmek amacıyla muhasebe ve denetim konularının yanında İslami kurallara da hâkim iç denetçilere ihtiyaç bulunmaktadır (Yasoa vd., 2018). Malezya Merkez Bankası'nın Şariat Yönetişim Çerçevesi denetim işlevinin, FFK'lar tarafından yürütülen faaliyet ve işlemlerin kalifiye ve yetkili denetçiler tarafından yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak Malezya gibi İslami finansal ürünler açısından pazar lideri ülkelerde de İslami kurallar ve denetim konularında bilgi sahibi yeterli personel eksikliği olduğu görülmektedir (Shafii, Ali ve Kasim, 2014).

FFK iç denetçileri kritik bir öneme sahiptir, çünkü FFK'ların İslam hukukuna uygun finansal ürünler üretmesi konusunda kamuoyunda artan bir farkındalık oluşmuştur (Kasim vd., 2009). Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) iç denetçilerin belirli yeteneklere sahip olması gerektiğini söylemekte (mesleki bilgi, mesleki beceriler ve değerler, etik), fakat FFK'lara bağlı iç denetçilerin bunlarla birlikte İslami bilgi gibi ek bir niteliğe haiz olmaları gerekmektedir (Shafii vd., 2014). Çünkü FFK denetçileri, İslami kurallara uyumu tamamladıktan sonra finansal ve finansal olmayan tablolar hakkında da görüş oluşturmaktadır. Ayrıca bu denetçiler, danışma kurulları kendilerinden kanıt istediğinde kanıtları sağlayabilme konusunda bilgiye ve ek sorumluluklara sahip olmalıdır (Othman ve Ameer, 2015).

Shafii vd. (2014) iç denetçilerin yeteneklerinin her bir İslami finansal kuruluş tarafından belirlenebileceğini ve mutlaka muhasebe ve İslami bilgilerine sahip olması gerektiğini söylemişlerdir. İslami eğitimlerinin yeterli olmaması durumlarında ilgili finansal kuruluşların danışma kurulları tarafından eğitim verilebileceği belirtilmiştir.

Kasim vd. (2009) ise bu işlevi daha da genişleterek, İslami finansal kuruluşları ilgilendiren denetim kavramının sadece finansal sistemi değil, ayrıca ürünleri, çalışanları, çevreyi ve toplumu ilgilendiren tüm konuları kapsamı gerektiğini söylemişlerdir.

FFK denetçileri, İslami kurallara uyum incelemesinin tamamlanmasının ardından finansal tablolar hakkında bir görüş oluştururlar. Yıllık yönetim raporu, hissedarlar raporu ve danışma kurulu raporunun tamamı denetçi raporuna bağlıdır. Yıllık genel kurul toplantısında hissedarlara sunulan yıllık yönetim raporunun (mali tablolar da dâhil) denetlenmesinden sorumlu olan geleneksel bankalardaki denetçilere benzer olmasına rağmen, FFK'ların denetçileri Danışma Kurulu'na da bir rapor hazırlarlar. Rapor, pay sahiplerine sunulmadan önce Danışma Kurulu tarafından gözden geçirilir. Bu nedenle denetçiler sadece yönetimlerden değil, aynı zamanda Danışma Kurulundan da sorumludur. Denetçiler sadece mali tablo denetimi yapmakla kalmaz, aynı zamanda örgütsel yapı, çalışanlar ve süreçlerin uygunluk denetimini yapmak ve Denetim Komitesi'ne tavsiyelerde bulunmak üzere yönetim sürecinin yeterliliğini de denetler. Konvansiyonel denetçi genel olarak denetimlerini numuneler temelinde yürütürken, FFK denetçisi kuruluşun raporunu yayınlamadan önce tüm işlemlerinde İslami ilkelere uyduğundan emin olmalıdır. Başka bir deyişle, denetçi yalnızca FFK'ların faaliyetlerini üstlenme biçimlerinden değil, aynı zamanda bu faaliyetlerin, kurumların tüm alanlarındaki İslam'ın erdemlerini yayma konusunda katkıda bulunmalarından da sorumludur (Othman ve Ameer, 2015).

Şekil-1. FFK'larda Denetim Fonksiyonu (Kaynak: Bank Negara Malaysia (2013), "Shari'ah Governance Framework" Aktaran (Othman ve Ameer, 2015))

3. Faizsiz Finans Kuruluşlarında Bağımsız Denetim

Geleneksel finansal kurumlarda bağımsız denetimin temel amacı, denetlenen kurumun iş ve işlemlerinin gerçeğe uygunluğunu kontrol etmektir. Burada bağımsızlık, denetçi ve yönetim arasındaki ilişkiyi ifade eder. Denetçinin bağımsız olması için, tespit edilen ihlalleri bildirmeme konusundaki kararını etkileme yönündeki herhangi bir yönetim girişimine karşı koyması gerekir (Abdel Karim, 1990). Bu durum, bağımsız denetçinin bağımsızlığını koruması ve işletmenin muhasebe sisteminden elde edilen bilgilerin güvenilir ve gerçeğe uygun olup olmadığını belirleyebilmesi açısından elzemdir.

Paydaşların değerini artırmak, İslami finansal kurumlar dâhil olmak üzere herhangi bir işletme için merkezi bir amaçtır. İstikrarları, finansal performansları ve ara kaynaklara ulaşma yetenekleri paydaşların güvenine bağlıdır. İslami finansal hizmetlere özgü güven özelliği, paydaşlara finansal işlerinin dini inançlarına uygun olarak yürütüldüğünü de bildirme gerekliliğidir. Geleneksel finansal kurumlardan farklı olarak FFK'larda, bağımsız denetimin bağımsız denetçiler ve İslam fikhî ile ilgili uzmanlığı olan denetçilerin birlikte çalışması ile yürütülmesinin zorunluluğu bir gerçektir. Çünkü FFK'larda yapılacak bağımsız denetim, geleneksel finansal kurumların denetiminden daha fazla sorumluluk gerektirdiğini göstermesi açısından önemlidir.

FFK'larda denetçilerin rolü ve sorumlulukları, bunların faaliyetleri ile ilgili çeşitli sözleşmelerin, ürün yapılarının, işlemlerin raporlanması; finansal tabloların hazırlanması; raporlar, pazarlama sirküleri ve diğer yasal belgelerin incelenmesi nedeniyle geleneksel finansal kurumlarda bulunanlardan çok daha geniştir.

Kasim vd. (2009), Malezya'da yaptıkları çalışmada; FFK denetiminin geleneksel denetimden daha geniş olması gerektiği fakat hâlihazırda yalnızca finansal tablo denetimi ile yetinildiği, birçok FFK denetiminin sosyal ve çevresel faktörler göz önünde bulundurulmadan sadece ürün üzerinden yapıldığı, FFK denetim prosedürlerinin geleneksel denetimden farklı olması gerekmesine rağmen hemen hemen aynı olduğu, FFK denetiminin dış denetçilerden ziyade iç denetçiler tarafından yapılması gerektiği görüşlerine rağmen denetçinin kuruluştan bağımsız olması gerektiği gibi birbiriyle çelişen sonuçlar ortaya çıkmıştır.

FFK denetimi ile ilgili İslam ülkelerinde son yıllarda üzerinde durulan ve geliştirilmeye çalışılan ilke, bu denetimin temel olarak kurum veya kuruluş içerisindeki iç denetçiler tarafından gerçekleştirilmesidir. Abdel Karim (1990) geleneksel kurumlarda dış denetçilerin yaptığı işi FFK'larda danışma kurulunun yapması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, (Shafii, Supiah ve Syahidawati, 2010) FFK'ların ürünlerinin, hizmetlerinin, politikalarının ve sözleşmelerinin kesinlikle İslam'a uymasını sağlamanın, danışma kurulunun görev ve sorumluluğu olduğunu belirtmişlerdir.

Bu görüşlerin yanında, FFK denetiminin iç ve dış denetçiler vasıtası ile yapılması gerektiğini savunan araştırmacılar ve bununla ilgili düzenlemeler yapan otoriteler de mevcuttur. Örneğin Abdul Rahman (2011), FFK denetiminin bağımsız bir denetim olduğunu ve iç veya dış denetçiler tarafından yapılabileceğini ancak FFK incelemesinin, örneğin danışma kurulu veya iç denetçiler aracılığıyla yönetim tarafından gerçekleştirilen bir güvence çalışması olduğunu savunmuştur. Benzer şekilde PwC'nin (PricewaterhouseCoopers, 2011) raporu da, FFK'ların bankacılık işlemlerinde denetim yapmak üzere bir dış taraf da atayabileceğini ifade etmektedir. AAOFI Denetim Standartları da, İslam kural ve ilkelerine uyumu test etmek için, dış denetçilerin denetçiye, FFK'ların İslami kural ve ilkelerine (fetvalar, kurallar ve DK tarafından yayınlanan rehberler) uyduğuna dair makul güvenceyi sağlayan yeterli ve uygun kanıtları edinmeleri gerektiğini belirtmektedir.

İslami kurallar çerçevesinde finansal hizmetler sunan FFK'larda yürütülen faaliyetlerin İslam dinine uygunluğunu sağlamak ve izlemek ile ilgili kurulan süreçler temel olarak firma içi yapılan düzenlemelere dayanmaktadır (Grais ve Pellegrini, 2006). Bu kapsamda FFK tarafından yürütülen faaliyetlerin İslami kurallara uygunluğuna ilişkin fikhî ilke ve kuralların yorumlanması sorumluluğu Faizsiz finans danışma Kurulu'na (DK) aittir (FFDS 4, 2019).

Ancak her ne kadar sorumluluk DK'ya ait olsa da DK tarafından belirlenen kuralların FFK tarafından ne kadar uygulandığının kuruluş dışından bağımsız bir tarafça da denetlenmesi gerekmektedir. Örneğin alkollü içecekler İslam dinine göre haram sayıldığı için DK tarafından alınan kararlara göre FFK'nın alkollü içecek sektöründe yer alan bir şirkete yatırım yapmaması gerekmektedir. İşte böyle bir yatırımın gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği hususunun bağımsız bir denetçi tarafından makul seviyede tespit edilmesi gerekmektedir.

Yukarıda verilen örnek aslında çok basit bir duruma ilişkindir. Bunun nedeni bağımsız denetçinin görevinin sadece böyle bir yatırım yapıp yapılmadığının tespiti ile ilgili olmasıdır. Oysaki

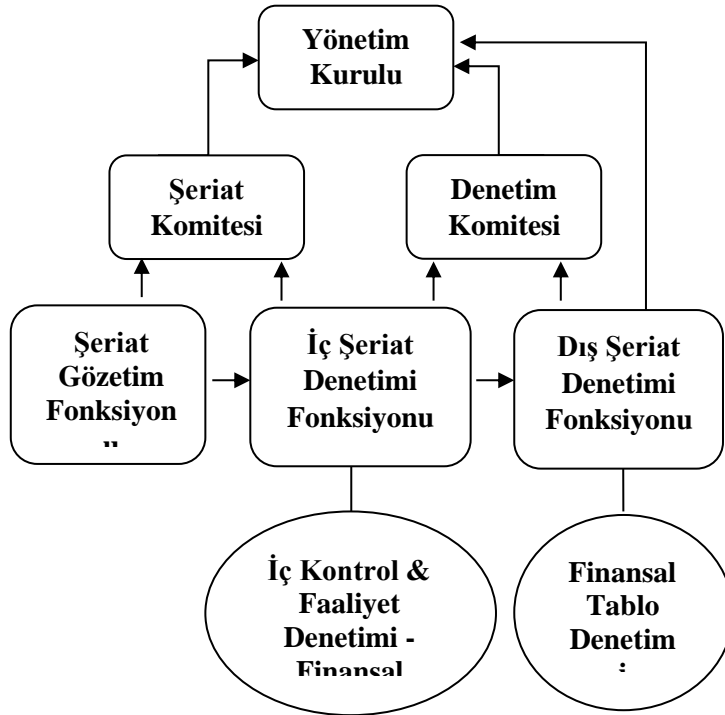
günümüzde FFK'lar tarafından gerçekleştirilen işlemler son derece karmaşık ve ciddi anlamda uzmanlık gerektirmektedir. Yani buradaki temel sorun bağımsız denetçilerin yapacakları bu tür bir denetim faaliyeti için gerekli dini bilgi düzeyinde olup olmadıklarıdır. Bu nedenle hem literatürde hem de pratikte, bağımsız denetim kuruluşlarının bu konuda uzmanlaşması gerektiğine dair görüşler bulunmaktadır.

Yatırım hesabı sahipleri, yatırımlarının İslami ilkelerden sapmadığını ya da ihmalle ele alınmadıklarını tatmin etmek için yönetim süreçlerinin ve uygulamalarının bağımsız bir şekilde incelenmesini istemektedir. Kâr zarar paylaşımı esasına dayanarak sermaye sağlayan dış finansörlerin, bağımsız bir kuruluştan, yönetim tarafından beyan edilen kârın (veya zararın) doğru olduğu konusunda genişletilmiş bir güvenceye ihtiyaçları vardır (Othman ve Ameer, 2015).

Uluslararası Denetim Standartları, ASIFI'ler tarafından ayrıntılı olarak kapsamayan bu konular için geçerlidir (bunların İslami Kurallara ve İlkelerle aykırı olmaması şartıyla) (Othman ve Ameer, 2015).

AAOIFI'nin Yönetişim ve Etik Kurulu (AGEB-AAOIFI Governance and Ethics Board), 1 Ocak 2019'dan itibaren geçerli olmak üzere 26 Mart 2018 tarihinde İslami Finans Kurumları için Denetim Standardı'nı (ASIFI) No.6 "Dış Şeriat Denetimi (İslami Finansal Kuruluşlarının Şeriat İlke ve Kurallarına Uyumuna İlişkin Bağımsız Güvence Taahhüdü)" başlığı ile yayınlamıştır (AAOIFI, 2018). Bu standarda göre FFK denetimi direkt dış denetim ve tasdik dış denetimi olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilebilir.

Shafii, Abidin ve Salleh (2015) iç ve dış FFK denetimlerini birleştiren bir model önerisi sunmuşlardır. Yazarlar bu modeli Rittenberg ve Covalski'nin (1997) iç ve dış denetimi birleştiren modellerinin üzerine inşa etmişlerdir. Oluşturulan model aşağıdaki gibidir:

Şekil-2 İç ve Dış Şeriat Denetimlerinin Entegrasyonu (Kaynak: (Shafii vd., 2015))

Yazarların önerdiği modele göre, dış denetim kapsamı temel olarak finansal tabloların denetimine odaklanacaktır. Dış FFK denetçisinin bakış açısına göre, finansal tabloların denetimi, finansal tabloların hazırlanmasına ve sunulmasına etki edecek ilgili Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) içindeki konulara daha fazla odaklanacaktır.

4. Türkiye’de Faizsiz Finans Kuruluşlarının Denetimi

Türkiye’de faizsiz finans piyasasının oluşumu 25 Şubat 1984 tarih ve 18323 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğ” ile sağlanmıştır. Söz konusu tebliğde denetleme kurulu da tanımlanmıştır. Tanıma göre kurul üyelerinin özellikleri “mali, iktisadi, hukuki alanlarda ve muhasebe konusunda bilgi ve tecrübe sahibi olan gerçek ve tüzel kişiler” olarak ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere iç denetimden sorumlu olan organ içerisinde, kurumun yürüttüğü faaliyetlerin İslam dinine uygunluğu konusunda denetim faaliyeti yürütebilecek bir uzman bulunmamaktadır. Kararnameye göre Denetleme Kurulu; mevzuat ile Kurum'un esas sözleşmesine aykırı durumları, Genel Kurula, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na ve Merkez Bankası'na hazırlanacak raporla bildirmelidir. Bu maddeye göre de Kurum esas sözleşmesinin Kurum faaliyetlerinin İslami kurallara uyumu konusunda bir madde içerip içermediği önem kazanmaktadır. Dış denetim olarak ise Merkez Bankası yetkili kılınmıştır. Merkez Bankası, mevzuat ve işletme amaç ve ilkelerine aykırı durum ve işlemler tespit edildiğinde gerekli önlemleri almak veya cezai işlemler yapmak konusunda yetkilendirilmiştir.

1988 yılında 19878 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetleme Hakkında Yönetmelik Hükümlerine Göre Sürekli Denetlemeye Tabi Ortaklık ve Kuruluşların Belirlenmesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Hakkında Tebliğ” ile sermayeleri 5 Milyar TL veya daha fazla olan kurumlar sürekli denetime tabi olduklarından Faizsiz Finans Kurumları da bağımsız denetime tabi hale gelmişlerdir. Ancak bu tarihten günümüze kadar geçen süreçte bu tür kurumların tabi oldukları sürekli denetim sadece finansal raporlama anlamında yapılan bir denetimdir. Bu tarzda yapılan bir denetim ise bu kurumların faaliyetlerinin İslami kurallara uygunluğu hususunda bir güvence vermemektedir.

Günümüze kadar ülkemizde her ne kadar bağımsız denetim anlamında bir güvence olmasa da, bu kuruluşlar kendi bünyelerinde oluşturdukları iç denetim birimleri aracılığı ile İslami kurallara uyumu denetlemeye çalışmışlardır. Ancak yaşanan birçok skandal sadece iç denetim birimlerinin yapmış oldukları denetimlerin dış paydaşlar için yeterli olmadığını göstermiş ve FFK'lara özel bağımsız denetim standartlarının Türkiye mevzuatına girmesi bir zorunluk halini almıştır.

Bu ihtiyaç doğrultusunda 27 Eylül 2017 tarihinde KGK ile AAOIFI arasında faizsiz finans sektörüne ilişkin muhasebe, denetim, etik ve yönetim standartlarının Türkiye mevzuatına kazandırılması amacıyla bir telif anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşmayla Türkiye’de faaliyet gösteren FFK’ların finansal tablolarında gerçeğe ve ihtiyaca uygun bilginin sunulması ve bu kuruluşların finansal tablolarının faizsiz finans muhasebe standartları ile fikhî ilke ve kurallara uygun olarak doğru ve gerçeğe uygun bir görünüm sağlayıp sağlamadığı konusunda kullanıcılara bir güvence vermesi amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda KGK 04.07.2019 tarihinde AAOIFI Faizsiz Finans Denetim Standartlarını (FFDS) görüşe açmış ve bu standartların Türkiye mevzuatına dâhil edilmesi ile ilgili süreci başlatmıştır.

FFDS 1’de denetimin amacı olarak “finansal tabloların tüm önemli yönleriyle fikhî ilke ve kurallara, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (Kurum) tarafından yayımlanan Faizsiz Finans Muhasebe Standartlarına (FFMS’ler) ve finansal kuruluşun faaliyet gösterdiği ülkede geçerli ulusal muhasebe standartları ve uygulamalarına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin bir görüş vermek” olarak ifade edilmiştir (FFDS 1, 2019). Bu amaç FFK denetiminde fikhî ilke ve kurallara vurgu yapmakta ve daha önce de açıklandığı üzere bu husustaki önemli bir eksikliği gidermektedir.

BDS’lerde nasıl finansal tabloların gerçeğe uygun olarak hazırlanması sorumluluğu yönetime verilmiş ise, bu standartlarda da BDS’lere benzer olarak finansal tabloların fikhî ilke ve kurallara uygun olarak hazırlanması ve sunulması sorumluluğu finansal kuruluşun yönetimine verilmiştir (FFDS 1, 2019).

Standartlarda denetçi, finansal tablolar hakkında bir görüş oluşturmak ve bildirmekten sorumlu tutulmuşken, fikhî ilke ve kuralların yorumlanması sorumluluğu DK'ya verilmiştir. Denetçinin fikhî ilke ve kuralla uyumu denetleyebilmesi için elbette bu konularda bilgi sahibi olması

gerekmektedir. Ancak standart, denetçinin DK üyeleri ile aynı bilgi düzeyinde olamayacağı ön kabulü ile denetçiden bu ilke ve kuralları yorumlamasını beklememektedir. DK tarafından yayımlanan fetva, karar ve yönergeler, denetçinin fikhî ilke ve kurallara uygunluk sağlanıp sağlanmadığı konusundaki değerlendirmesine dayanak teşkil etmektedir. Yani denetçi, FFK tarafından gerçekleştirilen işlemlerin DK'nın fetva, karar ve yönergeleriyle tutarlı olduğunu doğrular çünkü denetçinin, DK üyelerinin yetkinliğini değerlendirmek konusunda bir sorumluluğu bulunmamaktadır (FFDS 4, 2019).

Denetçinin, denetim faaliyetini FFDS'lere uygun olarak yürütmesi gerekmektedir. Eğer FFDS'lerde yer almayan bir husus varsa, fikhî ilke ve kurallara aykırı olmadığı sürece, Bağımsız Denetim Standartlarını da uygulayabilir (FFDS 3, 2019).

Denetçi, denetim raporunun görüş bölümünde; finansal tabloların, faizsiz finans danışma kurulu (DK) tarafından belirlenen fikhî ilke ve kurallara ve finansal raporlama çerçevesine uygunluğu konusunda bir görüş belirtmelidir. Bu görüşünü belirtmek için “doğru ve gerçeğe uygun bir görünüm sağlamaktadır/sağlamamaktadır” ifadesini kullanır. Finansal kuruluştaki DK tarafından belirlenen fikhî ilke ve kuralların uygulanması, seçilen muhasebe politikalarının kabul edilebilirliği, bunların uygulanma yöntemi veya finansal tablo açıklamalarının yeterliliği konusunda yönetimle bir anlaşmazlık yaşanması durumunda denetçi, sınırlı olumlu görüş veya olumsuz görüş verebilir (FFDS 2, 2019).

DK'nın nihai raporu yayımlanmadan önce, denetçi taslak raporunu ve bu raporun fikhî hükümlere uygunluk sağlanmasına ilişkin vardığı sonuçları DK'ya sunar (FFDS 4, 2019). Denetçi rapora, denetimin tamamlandığı günün tarihini atar. Bu tarih; denetçinin, rapor tarihine kadar olan ve haberdar olduğu olay ve işlemlerin finansal tablolar ve rapor üzerindeki etkisini değerlendirdiği hakkında kullanıcıları bilgilendirir (FFDS 2, 2019).

Türkiye mevzuatının Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) ile Faizsiz Finans Denetim Standartlarına hazır hale getirilebilmesi için 14 Eylül 2019 tarih ve 30888 sayılı Resmi Gazete'de “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ” yayımlanmıştır. Tebliğde “Danışma Kurulu” Türkiye Katılım Bankaları Birliği nezdindeki Danışma Kurulu olarak tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlama hem bu çalışmadaki hem de FFDS'lerdeki “Danışma Kurulu” terimi ile uyumsuzdur. Bu çalışmadaki ve FFDS'lerdeki “Danışma Kurulu” faizsiz finans kuruluşu bünyesinde organize bir organı ifade etmekte iken söz konusu tebliğdeki “Danışma Komitesi”ne tekabül etmektedir. Elbette bu durum bir kavram karışıklığına neden olacaktır. Muhtemelen taslak metinler yasalaşacağı zaman tebliğ ile standart metinleri uyumlaştırılacaktır.

Söz konusu tebliğe göre faizsiz bankacılık denetim faaliyetleri; faizsiz bankacılık uyum faaliyetlerinin yeterliğinin ve etkinliğinin değerlendirilmesi, bankanın faaliyetlerinin ve işlemlerinin faizsiz bankacılık ilke ve standartları ile danışma komitesi kararlarına uygunluğunun denetlenmesidir. Bu kapsamda denetim komitesine asgari üç ayda bir denetim faaliyetlerine ilişkin rapor sunulmalıdır. Denetim komitesi gelen raporu, mütalaası ile birlikte en geç on iş günü içinde yönetim kuruluna sunmalıdır ve faizsiz bankacılık uyum ve denetim faaliyetlerine ilişkin hazırlanan raporlar ve raporlarda yer verilen bulgulara yönelik alınan aksiyonları müzakere etmek üzere danışma komitesi ile yılda asgari iki kez toplantı yapılmalıdır.

Denetim faaliyetini yürütecek personel için ise ya katılım bankalarında asgari üç yıl görev yapmış olması ve faizsiz finans konusunda sertifikalı eğitim almış olması ya da faizsiz finans alanında yüksek lisans veya doktora düzeyinde eğitim almış olması gerektiği ifade edilmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Faizsiz finans piyasasının son yıllardaki hızlı büyüme trendi bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlar için denetim olgusunu çok daha önemli bir noktaya getirmiştir. Özellikle finans piyasasındaki küresel hareketler yerel düzeyde faaliyet gösteren faizsiz finans kuruluşlarının İslami kurallara uyum düzeylerinin tespitini zorunlu hale getirmiştir. Böyle bir tespit büyük ölçüde FFK'ların iç denetim birimleri tarafından yapılmaktadır. Ancak buradaki temel sorun FFK'ların iç denetim birimlerine olan güven eksikliğidir. Çünkü iç denetçiler kuruluştan bağımsız değildiler. Buna ek

olarak kuruluşlar iç denetim birimleri tarafından oluşturulan raporları dış paydaşlara açıklamak zorunda değildir.

Bu tür kuruluşların finansal raporları her ne kadar muhasebe denetimi anlamında bağımsız denetime tabi olsa da, bağımsız denetim raporları İslami kurallara uyum konusunda herhangi bir güvence vermemektedir. Ancak FFK'lar ile ticari işlem yürütmek isteyen veya bu kuruluşlara yatırım yapmak isteyenler açısından FFK'ların yürüttükleri faaliyetlerin İslam dinine olan uygunluğu büyük önem taşımaktadır.

İslami kurallara uyum konusundaki bu güven eksikliğini ortadan kaldıracak olan temel araç İslami kuralların da dikkate alındığı bir bağımsız denetim faaliyetidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise bütünlük denetim standartlarına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda ülkemizde denetim standartlarını yayımlamaya yetkili kuruluş olan KGK, İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) tarafından yayımlanan denetim standartlarını, mevzuatımıza kazandırmak amacıyla çalışma başlatmış ve bu standartları görüşe açmıştır.

Bu standartların mevzuatımıza kazandırılması büyük önem arz etmekle beraber beraberinde önemli bir eksikliğin de giderilmesi gerekmektedir. O da böyle bir denetimi gerçekleştirebilecek yetkinlikleri ve profesyonellikleri bulunan denetçilere olan ihtiyaçtır. Herhangi bir organizasyonda veya iş ortamında bu faaliyetleri yürütecek denetçilerin gerekli İslami eğitime, bu konudaki denetim becerilerine ve iş araçlarına sahip olmaları gerekmektedir. Mevcut uygulama, FFK'ların kendi eğitimlerini yaptığını göstermektedir. Ancak sorun bu eğitimin yine kurum içerisinde veriliyor olmasıdır. Dış denetim açısından bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için bir sertifikasyon gereklidir.

Kaynakça

- AAOIFI. (2018). *Exposure Draft of the Auditing Standard for Islamic Financial Institutions No. 6: External Shari'ah Audit (Independent Assurance Engagement on an Islamic Financial Institution's Compliance with Shari'ah Principles and Rules)*. (6), 1–33.
- Abdel-Magid, M. F. (1981). The theory of Islamic banking: accounting implications. *The International Journal of Accounting*, 17.
- Abdel Karim, R. A. (1990). The Independence Religious Auditors: The Case of Islamic Banks. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 3(3).
- Abdul Rahman, A. R. (2008). Isra Islamic Finance Seminar Shari'ah Audit for Islamic Financial Services : *ISRA Islamic Finance Seminar (IIFS)*, (November).
- Abdul Rahman, A. R. (2011). Shari'ah Audit: An Analytical Perspective. *International Shariah Audit Conference & Workshop*. <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2011/06/Shari'ahAudit-An-Analytical-Perspective-Prof.-Abdul-Rahim-Abdul-Rahman.pdf>
- Ahmad, M. R. ve Al-Aidaros, A. (2015). The Need of Independent Shariah Members in Islamic Cooperative Banks: An Empirical Study of Professional Accountants in Malaysia. *International Review of Management and Business Research*, 4(1), 110–120.
- Banaga, A., Ray, G. ve Tomkins, C. (1994). *External Audit and Corporate Governance in Islamic Banks: A Joint Practitioner-academic Research Study*. Hants: Avebury.
- Dinç, Y. (2016). Katılım Bankalarının Danışma Kurullarının Kurumsal Yönetim Unsuru Olarak Değerlendirmesi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 2(2), 83–103.
- FFDS 1. (2019). *Türkiye Denetim Standartları Faizsiz Finans Denetim Standardı 1: Denetimin Amacı ve İlkeleri*.
- FFDS 2. (2019). *Türkiye Denetim Standartları Faizsiz Finans Denetim Standardı 2: Denetçi Raporu*.
- FFDS 3. (2019). *Türkiye Denetim Standartları Faizsiz Finans Denetim Standardı 3: Denetim*

Sözleşmesinin Şartları.

- FFDS 4. (2019). *Türkiye Denetim Standartları Faizsiz Finans Denetim Standardı 4: Bağımsız Denetçi Tarafından Fikhî İlke ve Kurallara Uygunluğun Test Edilmesi.*
- GIRF. (2014). *Global Islamic Financial Report Chapter 14: Law and Legislation.*
- Grais, W. ve Pellegrini, M. (2006). *Corporate Governance and Shariah Compliance in Institutions Offering Islamic Financial Services.*
- Kasim, N., Ibrahim, S. H. M. ve Sulaiman, M. (2009). Shariah auditing in Islamic financial institutions: exploring the gap between the “desirable” and the “actual.” *Global Economy & Finance Journal*, 2(2), 127–137. <http://irep.iiium.edu.my/13560/>
- Kasim, N. ve Sanusi, Z. M. (2013). Emerging issues for auditing in Islamic Financial Institutions: Empirical evidence from Malaysia. *IOSR Journal of Business and Management*, 8(5), 10–17.
- Khan, M. A. (1985). Role of the Auditor in an Islamic Economy. *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 3(1), 31–41.
- Maali, B., Casson, P. ve Napier, C. (2006). Social Reporting by Islamic Banks. *Abacus*, 42(2).
- Maali, B. ve Napier, C. (2010). Accounting, religion and organisational culture: the creation of Jordan Islamic Bank. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 1(2), 92–113.
- Najeeb, S. F. ve Ibrahim, S. H. M. (2014). Professionalizing the role of Shari’ah auditors: How Malaysia can generate economic benefits. *Pacific Basin Finance Journal*, 28(June 2013), 91–109.
- Napier, C. (2009). Defining Islamic accounting: Current issues, past roots. *Accounting History*, 14(1–2), 121–144.
- Othman, R. ve Ameer, R. (2015). Conceptualizing the duties and roles of auditors in Islamic financial institutions what makes them different? *Humanomics*, 31(2), 201–213.
- Özkorkut, K. (2013). *Anonim Şirketlerde Bağımsız Denetim* (1st ed.). Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- PricewaterhouseCoopers. (2011). *Shariah Audit : Industry Insights*. 1–28.
- Rittenberg, L. E. (1997). *The Outsourcing Dilemma: What's Best for Internal Auditing*. Institute of Internal Auditors Research Foundation.
- Shafii, Z., Salleh, S., Hanefah, M. M. ve Jusoff, K. (2013). Human capital development in shariah audit. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 13.
- Shafii, Z., Abidin, A. Z. ve Salleh, S. (2015). *Integrated Internal-External Shariah Audit Model: A Proposal towards the Enhancement of Shariah Assurance Practices in Islamic Financial Institutions Title: Integrated Internal-External Shariah Audit Model: A Proposal towards the Enhancement of Shariah As.*
- Shafii, Z., Ali, N. A. M. ve Kasim, N. (2014). Shariah Audit in Islamic Banks: An Insight to the Future Shariah Auditor Labour Market in Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 145, 158–172.
- Shafii, Z., Salleh, S., Zakaria, N., Hanefah, M. M., Mohd Ali, N. A. ve Yunanda, R. A. (2014). Shariah Audit Certification Contents: Views of Regulators, Shariah Committee, Shariah Reviewers and Undergraduate Students. *International Journal of Economics and Finance*, 6(5).
- Shafii, Z., Supiah, S. ve Syahidawati, S. (2010). Management of Shariah Non-Compliance Audit Risk in the Islamic Financial Institutions via the Development of Shariah Compliance Audit Framework and Shariah Audit Programme. *Kyoto Bulletin Odf Islamic Area Studies*, 14.
- Shahar, W. S. S. W., Hassin, W. S. W. ve Zan, U. M. S. M. (2018). Shariah audit for Islamic

financial institutions (IFI's): issues and challenges. *Reports on Economics and Finance*, 4(4), 151–158.

Shamsher, M. ve Sori, S. (2016). Effectiveness of Shariah Committees in the Malaysian Islamic Financial Institutions: The Practical Perspective. *Singapore Middle East Insight Islamic Finance Special*, (July).

Sori, Z. M. (2016). Effectiveness of Shariah Committees in the Malaysian Islamic Financial Institutions: The Practical Perspective. *Singapore Middle East Insight Islamic Finance Special*, (July), 1–8.

TDK. (2019). <https://sozluk.gov.tr>

Yaacob, H. (2012). Issues and Challenges of Shari'ah Audit in Islamic Financial Institutions: A Contemporary View. *3rd International Conference On Business And Economic Research (3rd ICBER 2012)*, (March), 495–512.

Yaacob, H. ve Donglah, N. K. (2012). Shari'ah Audit in Islamic Financial Institutions: The Postgraduates' Perspective. *International Journal of Economics and Finance*, 4(12).

Yasoa, M. R., Wan Abdullah, W. A. ve Endut, W. A. (2018). Shariah Audit Effectiveness in Islamic Banks: a Conceptual Framework. *Journal of Humanities, Language, Culture and Business (HLCB)*, 2(10), 12–19.

Review Article

Faizsiz Finansal Kuruluşların Denetimi

Audit of Interest - Free Financial Institutions

Emrah ERTUGAY Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, ertugay@politics.ankara.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-2049-395X	İlker GÜLENCER Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, ilker.gulencer@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-4173-8808	Mehmet Emin KARABAYIR Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, karabayir@hotmail.com https://orcid.org/0000-0001-6953-2468	Mustafa DOĞAN Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, m.dogan@ankara.edu.tr
---	--	---	--

Extensive Summary

1. Introduction

While accounting audit provides assurance that business activities comply with the legislation and that financial reports reflect the truth fairly and honestly, there is also a need for assurance that IFI (Islamic Financial Institutions⁷) activities are conducted in accordance with Islamic rules. Conventional financial auditing, where Islamic rules are not taken into account, is insufficient to meet the needs of specific auditing issues in IFIs. The term audit here refers to the extent to which an IFI complies with Islamic rules in all its activities. This review includes contracts, policies, products, transactions, agreements and articles of association, financial statements, reports, circulars and other legal documents related to the operation of the IFI.

According to the auditing standards of Accounting and Auditing Organization of Islamic Financial Institutions (AAOIFI), sharia audit should be able to provide guidance on all material aspects of the financial statements and whether they are prepared in accordance with the fatwas, rules and guidance of the Advisory Boards (AB) in IFIs, as well as to assess their compliance to international and national accounting standards and practices and the relevant legislation in the countries in which the IFIs operate.

In this study, IFI audit is discussed both in terms of internal audit and independent audit. In this context, the study's second part examines internal audit matters in IFIs, the third part investigates the accounting and sharia audit in the scope of independent audit, the fourth part discusses the current situation of IFIs and their audit in Turkey and the final part provides various proposals.

2. Internal Audit in Interest-Free Financial Institutions

The primary responsibility for the compliance of the activities of IFIs with Islamic rules is the responsibility of the Interest-Free Finance Advisory Board (AB). This board is a unit organized within the organization that gives fatwa and provisions regarding the compliance of the activities to be carried out with the Islamic rules and prepares instructions for their implementation.

In fact, they are structured as internal religious advisors. The most important task of these individuals is to prepare a report to the users of the financial statements on whether the banks adhere to Islamic rules. Those who believe that Islamic accounting regulations are necessary have stated that there is a need for advisory boards to accurately identify and evaluate Islamic banking and financial products, and to measure and evaluate various credit, operation and market risks in

⁷ The term IFI actually refers to “Islamic Financial Institution” in the literature. However, since it was introduced to Turkish legislation as “Interest-free Financial Institution”, both terms are used interchangeably here.

conjunction with the risks inherent in the nature of Islamic banking transactions. Supervision of banking transactions by the boards composed of experienced Islamic scholars and jurists will increase the competitiveness of Islamic banks and ensure the preparation of financial products that are important in terms of Islamic rules and the creation of contracts in accordance with Islam.

These boards provide assurance to the religious stakeholders that their expectations of Islamic banking are being met. The existence of this assurance will reduce the necessity of explaining many issues in detail and will make positive contributions to the markets.

The role of IFI internal auditors is to evaluate the collected evidence in accordance with Islamic criteria in order to ensure the suitability of activities and transactions, and to provide assurance to relevant stakeholders that financial activities are Islamic. In this context, the auditor should review IFI's various reporting commitments to suppliers, customers, debtors, creditors and the government. In this review, attention is paid to issues such as artificially rising prices in the structuring of Islamic credit, any effort to increase or decrease the value of the product sold, and waste.

3. Independent Audit in Interest-Free Financial Institutions

The main purpose of independent audit in traditional financial institutions is to check the fairness of the audited entity's business and transactions. Here, independence refers to the relationship between the auditor and the management. In order for the auditor to be independent, he or she must resist any management initiative to influence his or her decision not to report any violations detected. This is essential in order for the independent auditor to maintain his or her independence and to determine whether the information obtained from the entity's accounting system is reliable and fair.

IFIs' stability, financial performance and ability to reach intermediate resources depend on the trust of stakeholders. The confidence characteristic of Islamic financial services brings with it the necessity to inform stakeholders that their financial affairs are carried out in accordance with their religious beliefs. Unlike traditional financial institutions, IFIs have to carry out independent auditing with the work of independent auditors and auditors with expertise in Islamic jurisprudence. This is because independent audit at IFIs is important to show that it requires more responsibility than traditional financial institutions.

Investment account holders require an independent review of management processes and practices to ensure that their investments do not deviate from Islamic principles or are neglected. External financiers who provide capital on the basis of profit and loss sharing need extended assurance from an independent entity that the profit (or loss) declared by management is correct.

4. Audit of Interest-Free Financial Institutions in Turkey

The formation of the interest-free finance market in our country was achieved in 1984. The supervisory board is also defined in the regulation. According to the definition, the characteristics of the board members are expressed as real and legal persons who have knowledge and experience in financial, economic, legal and accounting fields. As can be seen, there is no expert in the body responsible for internal audit to carry out audit activities on the compliance of the activities carried out by the institution to Islamic religion. As the external audit, the Central Bank is authorized.

With an arrangement made in 1988, interest-free financial institutions became subject to independent audit. However, the continuous auditing to which such institutions are subject to this process is an audit performed only in the sense of financial reporting. Such an audit does not provide assurance that the activities of these institutions comply with Islamic rules.

Although there has not been an assurance in the sense of independent auditing until today, these organizations have tried to comply with the Islamic rules through the internal audit units established within them. However, many scandals have shown that the audits performed by the

internal audit units alone are not sufficient for external stakeholders and it has become a necessity for independent auditing standards specific to IFIs to be introduced into our legislation.

In line with this need, a royalty agreement was signed on September 27, 2017 between KGK (Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority of Turkey) and AAOIFI in order to bring accounting, auditing, ethics and governance standards related to interest-free finance sector into our legislation. Ratification of this agreement reality of IFI financial statements operating in Turkey and to provide information appropriate to the needs and these organizations in accordance with the jurisprudential principles and rules with interest-free financial accounting standards, the financial statements accurate and is intended to give an assurance to the user that fact satisfies a proper look.

In this regard, the KGK opened the AAOIFI Islamic Finance Auditing Standards (IFAS) on 04.07.2019 and initiated the process for including these standards in our legislation.

5. Conclusion and Suggestions

The main tool that will eliminate the lack of confidence in compliance with Islamic rules is an independent audit activity that also takes into account Islamic rules. To achieve this, integrated audit standards are needed.

While bringing these standards into our legislation is of great importance, an important deficiency is also required. That is the need for auditors with competencies and professionalism to perform such auditing. Auditors who conduct these activities in any organization or business environment must have the necessary Islamic education, supervision skills and business tools in this regard. The current practice shows that IFIs conduct their own training. However, the problem is that this training is given within the institution. For external auditing, a certification is required to eliminate this problem.